

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Загальної і клінічної фармакології та фармакогнозії

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ЛЕКЦІЇ

Навчальна дисципліна: **«Ресурсознавство лікарських рослин»**

Лекція № 2: «Використання ЛР та фітопрепаратів у сучасній світовій медичній практиці. Використання ЛР у різних регіонах Землі у науковій та традиційній медицині. Географічна приуроченість сировинних джерел фітопрепаратів, які включені у Європейську Фармакопею.»

Курс: 5-й факультет: медико-фармацевтичний

Лекцію обговорено на методичній
наradі кафедри 28 серпня 2025 р.
Протокол № 1.
Зав. кафедри

проф. Рожковський Я.В.

Одеса-2025 р.

Лекція № 2: «Використання ЛР та фітопрепаратів у сучасній світовій медичній практиці» -2 год.

1. Актуальність теми. Обґрунтування теми. Рослинний світ досі залишається потужним джерелом лікувальних препаратів світової медицини. Традиційно дуже велика частка фітопрепаратів була у медичних системах Сходу, але сучасна наукова європейська медицина (і фармація) теж використовує лікарські рослини близько 900 найменувань, серед яких є багато видів тропічної флори Південно-Східної Азії. Пошук рослинних джерел є актуальним для створення нових ефективних лікувальних засобів для онкохворих, для боротьби зі СНІДом, хворобами серцево-судинної системи. В цьому напрямку вважаються перспективними рослинні ресурси Африки та Південної Америки – континентів із недостатньо дослідженою флорою.

2. Цілі лекції

навчальні:

- ознайомити студентів з обсягами використання лікарських рослин та фітопрепаратів у сучасній світовій медичній практиці;

- сформувати уявлення про традиційні медичні системи як джерела збагачення сучасної європейської (наукової) медицини ефективними лікарськими засобами рослинного походження;

- конкретизувати уявлення про географічну розповсюдженість лікарських рослин та шляхи їх використання у сучасній медицині.

виховні: сприяти формуванню екологічного світогляду, зваженого ставлення до використання природної лікарської сировини, викликати зацікавленість у науковому пошуку рослинних джерел для створення нових фітопрепаратів.

3. План та організаційна структура лекції

№№	Основні етапи лекції та їх зміст	Цілі у рівнях абстракції	Тип лекції. Обладнання лекції	Розподіл часу
I	2	3	4	5
1. 1. 2.	Підготовчий етап Визначення навчальної мети Забезпечення позитивної мотивації			5%
II 3.	Основний етап Викладення лекційного матеріалу. План: 1. Поняття про наукову (європейську) медицину та традиційні медичні системи 2. Обсяги використання ЛР у науковій та традиційних медицинах Сходу. 3. Географічна приуроченість сировинних джерел фітопрепаратів Європейської фармакопеї. Лікарські рослини з: А) європейської флори Б) Малої Азії та Близького Сходу; В) Далекого Сходу Г) Південно-Східної Азії Д) Північної Америки Е) Центральної та Південної Америки Ж) Австралії та Нової Зеландії З) Африки	I II II III III III III III III III	Комбінована. Таблиці, карти ресурсів, гербарії, монографічні видання; слайди.	90%
III 4. 5.	Заключний етап Резюме лекції. Загальні висновки. Відповідь лектора на		Перелік літератури, питання, завдання.	5% 2% 2%

	можливі запитання. Завдання для самопідготовки.			3%
--	---	--	--	----

4. *Зміст лекційного матеріалу:*
-структурно-логічна схема змісту теми:

-текст лекції (додається).

5. *Матеріали щодо активації студентів під час проведення лекції:*

Питання:

1. Яку медицину ми називаємо офіційною, або науковою?
2. Як складалась (у історичному плані) наукова медицина?
3. Завдяки чому арабська медицина стала зв'язуючим ланцюжком між європейською та Східними медичними системами?
4. Які лікарські рослини Середземномор'я знайшли використання у сучасній науковій медицині?
5. Які відомі вам лікарські рослини з тропічних широт знайшли ш широкое використання у сучасній медицині і фармації?

Ситуаційні завдання:

1. Виділіть з наданого переліку лікарської сировини таку, що може бути одержаною з рослин європейської флори: **трава звіробоя**; корені раувольфії зміїної; кореневища діоскорей; **листя берези**; **квітки липи**; корені шоломниці байкальської.
2. Виділіть з наданого переліку харчові рослини, сировина яких у дуже великій кількості використовується у сучасній медицині та фармації: **гарбуз**; **морква**; **маслина європейська**; **рис**; лимон; томати; яблука; огірки.

6. *Загальне матеріальне та методичне забезпечення лекції:*

- навчальне приміщення : лекційна аудиторія;
- обладнання: кодоскоп (або мультимедіапроектор), екран;
- ілюстративні матеріали: таблиці, карти рослинності, фотографії, слайди, монографії, періодичні наукові видання

7. Матеріали для самопідготовки студентів:

А) з теми викладеної лекції

Література

1. Грицик А. Р., Водославський В. М., Мельник М. В. Фармакогнозія. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. Івано-Франківськ : ПП Голіней О. М., 2019. 248 с.
2. Зузук Б. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. для студ. вищ. фармац. навч. закл. Вінниця : Нова Книга, 2015. 232 с.
3. Heinrich M., Barnes J., Prieto-Garcia J., Gibbons S., Williamson E. M. Fundamentals of Pharmacognosy and Phytotherapy. 3rd ed. Elsevier, 2023. 282 p.
4. Medicinal Plant Resources : textbook / V. M. Minarchenko et al. Kyiv : Palyvoda A. V., 2019. 128 p.

Додаткова література та довідники

5. Лікарські рослини: Рекомендаційний список літератури (актуальні видання 2024 року) / Уманський НУС.
6. Малопоширені ароматичні види лікарських рослин / Наукове видання. – Берегове: ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ, 2025.
7. Лабораторний журнал з ресурсознавства лікарських рослин : [посібник] / В. М. Мінарченко та ін. Київ : Паливода А. В., 2018. 94 с.
8. Фармакогнозія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Кисличенко та ін. ; за ред. В. С. Кисличенко. Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2015. 736 с.

Питання

1. Історія використання ЛР світовою медициною.
2. ЛР у традиційних медичних системах.
3. Місце ЛР у сучасній світовій медицині і фармації.
4. Географічна приуроченість сировинних джерел фітопрепаратів Європейської фармакопеї.
5. Асортимент ЛРС , найбільш вживаної у сучасній світовій медицині, обсяги заготівель.
6. Особливості використання ЛРС у традиційних та офіційних медицинах Сходу та Заходу.

Ситуаційні та тестові завдання

1. З усього різноманіття флори Землі (500 000 видів) науковою медициною за часи її існування вивчено та використовуються близько

- А. 250 0000
- Б. 50000
- В. 5000
- Г. 1000
- Д. 900

2. Джерелом яких лікарських форм (субстанцій), що використовує сучасна медицина, є переважно тропічні деревно-кущові рослини?

- А. Ефірних олій
- Б. Бальзамів**
- В. Жирних олій
- Г. Камедей
- Д. Смол

3. З якої традиційної медичної системи залучено до сучасної наукової світової медицини сировина – кореневища Аконіту?

- А. Китайської
- Б. Тибетської**
- В. Індійської (Аюрведи)
- Г. Арабської
- Д. Слов'янської

4. Традиційна китайська медицина є джерелом використання у сучасній світовій медичній практиці такої лікарської рослини як

- А. Женьшень**
- Б. Кофе
- В. Маслина
- Г. Евкаліпт
- Д. Рицина

5. Які рослини – джерела ЛРС знайшли застосування у європейській (світовій) медицині після відкриття Америки: **цинхона червоносокова**; лимон; **шоколадне дерево (какао)**; кавове дерево; женьшень; діоскорея ніппонська, раувольфія зміїна; касія гостролиста; маслина; чорниця; ревень тангутський?

Б) з теми наступної лекції (Облік ресурсів лікарських рослин, принципи їх раціонального використання і охорони)-4 год.

Література

9. Грицик А. Р., Водославський В. М., Мельник М. В. Фармакогнозія. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. Івано-Франківськ : ПП Голіней О. М., 2019. 248 с.

10. Зузук Б. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. для студ. вищ. фармац. навч. закл. Вінниця : Нова Книга, 2015. 232 с.

11. Heinrich M., Barnes J., Prieto-Garcia J., Gibbons S., Williamson E. M. Fundamentals of Pharmacognosy and Phytotherapy. 3rd ed. Elsevier, 2023. 282 p.
 12. Medicinal Plant Resources : textbook / V. M. Minarchenko et al. Kyiv : Palyvoda A. V., 2019. 128 p.
- Додаткова література та довідники**
13. Лікарські рослини: Рекомендаційний список літератури (актуальні видання 2024 року) / Уманський НУС.
 14. Малопоширені ароматичні види лікарських рослин / Наукове видання. – Берегове: ЗУІ ім. Ф. Ракоці II, 2025.
 15. Лабораторний журнал з ресурсознавства лікарських рослин : [посібник] / В. М. Мінарченко та ін. Київ : Паливода А. В., 2018. 94 с.
 16. Фармакогнозія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Кисличенко та ін. ; за ред. В. С. Кисличенко. Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2015. 736 с.

Питання

1. Основні завдання дослідження ресурсів природної РС.
2. Сучасні методи обліку рослинних ресурсів.
3. Сучасні методи пошуку та виявлення масивів заростей ЛР.
4. Класичні способи визначення урожайності, які передбачено методикою ресурсознавських досліджень.
5. Методика розрахунків основних показників для визначення ресурсів ЛРС: площі заростей, середньої урожайності, експлуатаційного запасу, обсягів невиснажливої експлуатації.
6. Фактори (біотичні та абіотичні) забруднення ЛРС.
7. Принципи раціонального використання ресурсів.
8. Ресурсні групи ЛР України.
9. Принципи та види охорони ЛР
10. Роль заповідних територій у збереженні генофонду ЛР
11. Міжнародні угоди щодо збереження та примноження біорізноманіття, в тому числі – генофонду ЛР.

Тестові завдання

1. Запас сировини визначають у

А. кг/м²
Б. Тільки кг
В. т/га
Г. Тільки т
Д. кг або т

2. Універсальним методом визначення урожайності ЛРС є метод

А. Пробних облікових ділянок через збирання та зважування товарної сировини

- Б. Проективного покриття
- В. Модельних екземплярів
- Г. Модельних гілок
- Д. На око

3. Назвіть звичайний спосіб визначення урожайності дикорослої ЛРС *дерев та кущів*

- А. По ступеню зімкненості крон
- Б. Модельних екземплярів (гілок)**
- В. На око
- Г. На пробних облікових ділянках у 1 м²
- Д. За проективним покриттям

4. Площа проекції надземної частини рослини на землю має назву

- А. Проективне покриття**
- Б. Урожайність
- В. Ярус
- Г. Продуктивність
- Д. Рясність

6. Визначення періодичності заготівлі ЛРС проводять на підставі даних про

- А. Урожайність ЛРС
- Б. Швидкість відновлення ценопопуляції після проведеної заготівлі ЛРС**
- В. Еколого-ценотичну приналежність ЛР
- Г. Розповсюдженість ЛР у регіоні
- Д. Експлуатаційний запас сировини ЛР

8. Основний документ, що надається замовнику по закінченню *ресурсознавських робіт* є

- А. Довідка про експлуатаційні запаси ЛРС та можливі обсяги їх щорічних заготівель**
- Б. Довідка про експлуатаційні запаси ЛРС
- В. Довідка про можливі обсяги щорічних заготівель ЛРС
- Г. Інвентарна відомість заростей ЛР
- Д. Заключення про наявність сировинної бази

9. Максимальний термін використання результатів оцінки ресурсів дикорослої ЛРС

- А. 2 роки
- Б. 3 роки
- В. 5-7 років**
- Г. 10 років

Д. Термін не встановлюється

10. Ресурсний потенціал Одеської обл. можна оцінити приналежністю до зони

А. Високої сировинної насиченості

Б. Помірної сировинної насиченості

В. Низької сировинної насиченості

Г. Негативного впливу антропогенного навантаження

Д. Повної відсутності сировинних запасів ЛР

4. Виберіть з наданого переліку рослини, що мають обмежений ареал та, відповідно, невеликі ресурси в Україні:

а – звіробій звичайний, *б* – оман високий, *в* – **родіола рожева**, *г* – кульбаба лікарська, *д* – **скополія карніолійська**, *є* – вовчуг польовий.

5. Ресурсам яких видів з наведеного списку непоправної шкоди завдало радіоактивне забруднення території України:

а – звіробій звичайний, *б* – **чорниці**, *в* – спориш, *г* – собача кропива п'ятилопатева, *д* – **багно болотяне**, *є* – бузина чорна.

8. Література, яку використано лектором для підготовки лекції

Основна навчальна література

17. Фармакогностичне ресурсознавство з основами інтродукції лікарських рослин / Навчальний посібник. – Полтава: ПДМУ, 2021.

18. Державна Фармакопея України : в 3 т. / ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів». 2-е вид. Харків : Науковий фармакопейний центр, 2015. Т. 1. 1128 с.

19. Ресурсознавство лікарських рослин: Практикум / Тржецинський С. Д. та ін. – Запоріжжя: ЗДМУ, 2021.

20. Фармакогнозія: підручник для студентів фармацевтичних факультетів / Посилкіна О. В. та ін. – Харків: НФаУ, 2015–2018 (розділи, присвячені сировинній базі).

21. Тржецинський С. Д., Доля В. С., Денисенко О. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗДМУ, 2015. 115 с.

22. Грицик А. Р., Водославський В. М., Мельник М. В. Фармакогнозія. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. Івано-Франківськ : ПП Голіней О. М., 2019. 248 с.

23. Зузук Б. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. для студ. вищ. фармац. навч. закл. Вінниця : Нова Книга, 2015. 232 с.

24. Heinrich M., Barnes J., Prieto-Garcia J., Gibbons S., Williamson E. M. Fundamentals of Pharmacognosy and Phytotherapy. 3rd ed. Elsevier, 2023. 282 p.

25. Medicinal Plant Resources : textbook / V. M. Minarchenko et al. Kyiv : Palyvoda A. V., 2019. 128 p.

Додаткова література та довідники

26. Лікарські рослини: Рекомендаційний список літератури (актуальні видання 2024 року) / Уманський НУС.

27. Малопоширені ароматичні види лікарських рослин / Наукове видання. – Берегове: ЗУІ ім. Ф. Ракоці II, 2025.

28. Лабораторний журнал з ресурсознавства лікарських рослин : [посібник] / В. М. Мінарченко та ін. Київ : Паливода А. В., 2018. 94 с.

29. Фармакогнозія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Кисличенко та ін. ; за ред. В. С. Кисличенко. Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2015. 736 с.

30. Державна Фармакопея України : в 3 т. / ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів». 2-е вид. Харків : Науковий фармакопейний центр, 2015. Т. 1. 1128 с.

31. Bioprospecting of Ethnomedicinal Plant Resources: Sustainable Utilization and Restoration / ed. by G. Shukla et al. CRC Press, 2024. 466 p.

32. Medicinal Plants: Bioprospecting and Pharmacognosy / ed. by A. B. Sharangi, K. V. Peter. Apple Academic Press, 2022. 602 p.

33. Van Wyk B. E., Wink M. Medicinal Plants of the World. 2nd ed. CABI, 2017. 520 p.

Електронні ресурси

34. Medicinal Plant Names Services (MPNS) Resource. Kew Royal Botanic Gardens. URL: [kew.org](https://www.kew.org/npns/) (дата звернення: 22.03.2026).

35. Ресурсознавство лікарських рослин : презентація лекції. Нац. фармац. ун-т. URL: https://cnc.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/prezentatsiia_resursoznavstvo-lr.pdf (дата звернення: 22.03.2026).

Методичні рекомендації склав

доцент Бойко І.А.